

УДК 811. 161. 2'38 + 378. 14

Лобода Т.М.

МОВЛЕННЄВА НАУКОВА КОМУНІКАЦІЯ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАКЛАДУ В УМОВАХ СПЛАНОВАНОЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИМИ ТЕКСТАМИ

У статті розглянуто процес формування мовленнєвої наукової компетенції у студентів педагогічних закладів. Проаналізовано механізми організації самостійної роботи з навчально-науковими текстами під час проведення різних типів занять.

Ключові слова: мовленнєва наукова компетенція, навчально-наукові тексти, самостійна робота студентів.

Сучасна комунікативна підготовка студентів вищих навчальних закладів передбачає реалізацію головної мети – сприяти оволодінню студентами мови фахової галузі у трьох вимірах: діловому, науковому, розмовному. Саме тому принцип комунікативності – це провідний методичний принцип, який сприяє реалізації визначеної мети і передбачає організацію активного навчання як моделі процесу комунікації з вмотивованим характером мовленнєвих дій як викладача, так і студентів.

Розуміння необхідності підготовки майбутнього фахівця як висококваліфікованого комуніканта вимагає від викладачів вищої школи постійної уваги до роботи з текстосприймання та текстотворення, що доведено у дослідженнях М. Бахтіна, І. Дмитрієвської, Т. Ладиженської, В. Мещерякової, Н. Іпполітової, М. Пентилюк, В. Мельничайка, І. Колегаєвої, Ф. Бацевича, Л. Безуглої, Є. Бондаренко, А. Загнітка, Л. Златів та ін. Робота з текстами різних типів і стилів мовлення сприяє засвоєнню комунікативних умінь і навичок, а саме: мовно-мовленнєвих, культуромовних

Мета статті – проаналізувати технології формування мовленнєвої наукової компетенції студентів щодо текстосприймання та текстотворення під час проведення різних типів навчальних занять у вищому педагогічному закладі.

Дослідження багатьох зарубіжних і вітчизняних учених, зокрема Н. Чепелевої, Т. Алієва, Н. Ануфрієвої, Н. Бессонової, Г. Городилової, Х. Кличова, Л. Златів, багаторічні власні спостереження за навчальним процесом у ВНЗ свідчать, що рівень текстосприймання і текстотворення у студентів досить невисокий. Питання про те, як орієнтується студент у

інформаційному просторі, чи уміє обрати і засвоїти необхідні наукові відомості, наскільки адекватно сприймає та інтерпретує смислову інформацію, що міститься в текстах усного і писемного мовлення, яке місце відводить кожному конкретному тексту у загальній системі своїх знань і умінь про навколишній світ, чи увійдуть набуті знання в картину світу, сформовану у свідомості індивіда, посівши в ній відповідне місце, чи так і залишаться уривками розрізнених відомостей, «схоплених» на різних етапах навчання, досі залишаються актуальними і невирішеними [1].

Опанування у вищій школі мовою майбутньої професії полягає у засвоєнні, насамперед, наукового стилю в межах обраної галузі знань, фаху. Сприяти цьому має на меті курс «Українська мова за професійним спрямуванням», який забезпечує комунікативну наукову підготовку студентів вищого закладу всіх спеціальностей.

Як і раніше, нині однією з базових форм організації навчального процесу та методом навчання у вищій школі залишається лекція. У сучасній лінгводидактиці існують різні точки зору на лекцію як форму навчання у сучасних новітніх тенденціях підготовки фахівців. Прихильники традиційної дидактики відзначають її переваги насамперед у тому, що вона дозволяє економно сконцентрувати навчальну інформацію, компенсувати відсутність новітніх підручників, зосередитись на найбільш складних, дискусійних проблемах навчального матеріалу, орієнтуючи студентів на активну самостійну роботу, сприяє формуванню умінь слухати й усвідомлювати почуте, здійснювати аналіз, синтез, порівняння, зіставлення наукової інформації, виокремлювати основне та інше. Опоненти вважають, що лекція провокує репродуктивне мислення, є обмеженою в часі, не сприяє засвоєнню студентами всієї навчальної інформації, оскільки відсутній диференціальний підхід до слухачів.

Саме тому, на нашу думку, недоцільним є цілісне, повне подання теоретичного матеріалу лекційного заняття, оскільки не вся інформація однаково важлива для розкриття навчальної теми. Саме такий підхід до відбору матеріалу лекційного курсу має активізувати студентів, спрямовуючи їхню увагу на наступну поглиблену самостійну роботу, оскільки, з одного боку, з'являється резерв часу для ґрунтовного і аргументованого викладення найбільш важливого теоретичного матеріалу курсу; з іншого – спеціальна орієнтація студентів на неповноту викладу створює додаткові стимули до цілеспрямованого й регулярного самостійного навчання. Самостійна робота повинна виконуватися на трьох етапах: під час підготовки до лекції, у ході лекції та після її проведення. Самостійна навчальна діяльність студентів передбачає підготовку їх до сприймання нових знань, активізацію їхнього мислення. Це, в свою чергу, пов'язано з великою підготовчою роботою самого викладача, який ще до початку лекції (або на її початку) повинен ознайомити студентів з докладним планом роботи студента й самого викладача: планом викладу матеріалу, літературою, переліком основних визначень або понять, питаннями для самоконтролю,

вказівками до самостійної роботи під час лекції і після неї. Рекомендована література має всебічно висвітлювати навчальну тему, враховувати кількість часу на її опрацювання, містити найновіші інформаційні джерела, а особливо якщо викладачем обирається одна з інноваційних технологій проведення лекції: лекція-бесіда, лекція-диспут, проблемна лекція, лекція-вікторина, метод «мозкового штурму» та інші.

Найважливішим засобом вирішення проблеми раціональної організації самостійної пізнавальної діяльності студентів є формування умінь самостійно працювати під час сприймання лекційного викладу наукової інформації як різновиду наукового тексту. До них належать уміння прогнозувати предметно-смісловий зміст лекції на основі аналізу її орієнтаційного апарату (теми, плану, рекомендованої літератури); уміння поєднувати слухання інформації з фіксацією основних положень різними способами: складання певного типу плану, тез, конспекту, структурно-логічної схеми, моделі тощо.

Ефективним способом активізації самостійної роботи є використання підручника, будь-якого іншого друкованого джерела під час лекції. Така робота може включати попереднє (до подання матеріалу викладачем) ознайомлення з відповідним текстом підручника з метою виявлення загального обсягу інформації в сторінках і параграфах, запам'ятовування заголовків; складання за ним плану майбутньої лекції; виявлення різних точок зору (у друкованих джерелах) на предмет обговорення; оцінку доцільності відібраних зразків у текстах підручників різних авторів; перечитування та аналіз під час викладення матеріалу лектором теоретичних узагальнень; самоперевірку й перевірку в підручнику засвоєних понять і теоретичних положень; комплексний аналіз прикладів, зразків у ньому. Така діяльність студентів передбачає наявність у них певних знань: швидкого перегляду змісту писемної інформації, уповільнене читання для зосередження особливої уваги на головному, виділення головного, найважливіших положень, повторний швидкий перегляд усього тексту. Важливу роль при цьому має бібліографічна підготовка студентів: набуті уміння швидко і якісно послуговуватись науковим апаратом джерела, опрацьовувати і систематизувати інформацію. Використання підручника як опорного конспекту, крім того, дає змогу скоротити записи матеріалу студентами під час лекції.

Відомо, що конспект лекції як форма фіксації наукової інформації сприяє формуванню багатьох комунікативних умінь і навичок, оскільки під час запису студенти виділяють головне в потоці наукового повідомлення викладача, перефразовують його думки, вчать логічно поєднувати окремі частини, тобто створюють вторинний науковий текст. Студенти повинні бути обізнані з системою вимог до самостійної роботи з конспектування теоретичного матеріалу, дотримання яких допомогло б їм більш раціонально організувати цю роботу. Ця система, на нашу думку, складається з таких вимог:

- конспект лекції не повинен бути суцільним: необхідно фіксувати інформацію структурно, поділяючи вторинний текст на частини та даючи їм заголовки, підзаголовки, залишати береги, інтервали між рядками і словами для внесення доповнень, подальшого виписування цитат, теоретичних відомостей з підручника та іншої рекомендованої навчальної літератури;

- бажано застосовувати під час конспектування відповідних умовних скорочень, використовуючи для цього різні способи: схеми, моделі, умовні позначення для стислого передавання первинної наукової інформації;

- під час конспектування лекції необхідно слідкувати за грамотністю, стилем мовлення, правильним скороченням слів.

Саме такий спосіб запису покращує засвоєння студентами змісту лекції, оскільки передбачає не лише фіксацію теоретичного матеріалу, а багаторазове повторення наукової інформації — сприймання, відтворення, осмислення та систематизацію її.

Важливе значення має опанування методики конспектування, що повинно здійснюватися поетапно. Під час вивчення різних навчальних дисциплін у вищому навчальному закладі виробляються такі вміння, які за постійного та систематичного контролю викладачів можуть стати навичками. Удосконалюються вони і у курсі «Українська мова за професійним спрямуванням», оскільки ця дисципліна зазвичай опановується студентами першого курсу, у яких навички конспектування сформовані недостатньо, керівництво цим видом діяльності має бути поетапним. На перших лекціях здійснюється «зовнішнє» керівництво записами студентів: дещо уповільнений, а то й повільний темп викладення наукової інформації, підкреслена вимова головних положень лекції, паузи, повторення найбільш важливих визначень, фактів і висновків. Для покращення сприймання змісту лекції доцільно запропонувати такі методичні прийоми: позначати на берегах найбільш суттєву інформацію, на думку слухача, цифрою 1 або способом підкреслення, такого, що має безпосереднє практичне значення – 2, цікавого, але недостатньо висвітленого – 3, несуттєвого – 4. Ця інформація також може сприяти подальшій самостійній роботі студентів щодо доопрацювання вторинного тексту. Поступово для студентів старших курсів методику проведення лекцій бажано змінювати: пришвидшувати темп викладу, зменшувати кількість пауз, багаторазові повторення і, зрештою, звільнення їх від необхідності інтенсивного стенографування і спонукання до фіксації змісту за допомогою тез, різних видів планів або структурних моделей. Доведено, що існує взаємозв'язок між якістю лекційної діяльності викладача і самостійною роботою студентів. Прагнення лектора передавати лише «готові» знання без стимулювання подальшої пізнавальної діяльності сприятиме зведенню самостійної роботи до мінімуму, і навпаки, якщо викладач, читаючи лекційний курс, різними способами і прийомами диференціює інформацію за ступенем складності й важливості оволодіння нею, а також створює умови не тільки для розуміння, але і для творчого осмислення та засвоєння навчальної інформації, тобто встановлюється

зв'язок між орієнтувальною роллю лекції та стимулювальним впливом неповного введення навчального матеріалу під час неї. Включаючи в лекційний курс елементи, які найбільш важливі для орієнтування у навчальному матеріалі, викладач залишає частину інформації для самостійного опрацювання, тобто ставить перед студентами необхідність позааудиторної діяльності. Тоді, з одного боку, з'являється резерв часу для більш ґрунтовного й аргументованого викладу найбільш важливого матеріалу, з іншого — спеціальне орієнтування студентів на неповноту викладу створює додаткові стимули до цілеспрямованого і регулярного самостійного вивчення визначеного навчального матеріалу. Найбільша активність і самостійність студентів досягається за вторинного осмислення і переструктурування навчального матеріалу, яке може бути організовано безпосередньо наприкінці кожної лекції або перенесено на позааудиторну самостійну роботу. На нашу думку, робота з доопрацювання конспекту є важливою складовою процесу засвоєння матеріалу лекції. Виокремлюючи матеріал для майбутнього самоопрацювання, необхідно враховувати фактичні знання студентів, особливості навчального матеріалу, стан забезпечення необхідною навчальною літературою, витрати часу на самостійну роботу, їхні бібліографічні уміння: вести пошук необхідної інформації за допомогою довідкової літератури, словників, електронних каталогів, складання анотацій опрацьованих джерел.

Доцільно періодично переглядати конспекти студентів, проводити інструктування щодо техніки конспектування, зазначати виявлені недоліки в оформленні записів з метою їх виправлення та удосконалення, практикувати індивідуальні консультації, демонстрацію кращих зразків конспектів у групах. Крім того, самостійне опрацювання визначених тем контролюється різними способами:

- перевірка конспектів, повнота яких, рівень грамотності дають уявлення про опрацювання визначених тем;
- заслуховування міні-повідомлень за опрацьованою інформацією;
- короткотривалі письмові роботи або тестування;
- колективне обговорення опрацьованого матеріалу, під час якого студенти можуть подати своє бачення означених проблем, що вивчалися самостійно.

Формування комунікативної компетенції щодо текстосприймання і текстотворення має відбуватися і під час практичних занять, і у самостійній діяльності студентів (самостійній підготовці до практичних занять) у курсі «Українська мова за професійним спрямуванням». Робота з навчальним текстом, який разом із лекціями є основним джерелом науково-професійної інформації, дозволяє самостійно здобувати, систематизувати й узагальнювати знання та вдосконалювати навички з різних видів читання (суцільного, оглядового, пошукового, реферативного), зі змістового аналізу опрацьованих джерел, інтерпретації та продукування на цій основі власних наукових текстів, різних за формою та жанром.

Навчальним називають такий текст, який обирається для виконання певного освітнього завдання. Оскільки наукові тексти можуть бути і засобом навчання, і об'єктом окремого вивчення, то саме на основі їх доцільно обирати тексти для роботи зі студентами. Таким чином, фахові навчально-наукові тексти являють собою єдиний комунікативний блок, що поєднує в собі два чинники: навчальне завдання і наукову інформацію. Критеріями добору подібних текстів стали принципи фаховості, актуальності та інформаційної цінності, доступності та належності до одного з підстилів наукового стилю, пізнавальності, взірцевості мовного та мовленнєвого оформлення. Систематична робота з такими навчально-науковими текстами формує, вдосконалює уміння сприймати, утримувати й поновлювати інформацію, здійснювати змістову і мовну компресію первинного тексту та активно формувати навички та вміння створення друготворів (планів, конспектів, анотування та реферування текстів). Саме тому у роботі зі студентами у аудиторний і особливо позааудиторний час звертається увага на такі його особливості: структурно-змістова організація, комунікативне призначення, композиційна завершеність, типи зв'язку між елементами тексту, способи подання наукової інформації, мовне оформлення.

Здобуття знань шляхом самостійного опрацювання текстів, що і є головним чинником самоосвіти, потребує набуття студентами таких умінь:

- визначати і формулювати проблематику, призначення, мету вихідного навчально-наукового тексту;
- аналізувати його за композиційно-змістовою структурою;
- стисло фіксувати усвідомлену інформацію та вміти здійснити її «згортання» за допомоги різних способів збереження: плани, тези, конспекти, анотації, реферати;
- вміти знаходити головну, додаткову, побіжну інформацію, відокремлювати одну від іншої;
- здійснювати аналіз, потрібні узагальнення, систематизацію та поєднання осмисленої інформації з різних джерел (реферування, доповідь);
- вводити блоки вихідного тексту до самостійно створеного наукового тексту та об'єднувати в єдине змістове ціле розрізнені елементи у них (стаття, студентська наукова робота).

Зазначені вище уміння можна сформувати у студентів запровадженням мовленнєво-комунікативних ситуацій, створених і запропонованих викладачем як навчальні завдання під час опрацювання дібраних з цією метою навчально-наукових текстів. Основу мовленнєвої ситуації становить певна проблема, що втілюється у комунікативному завданні (усного і обов'язково письмового характеру). Вони повинні заохочувати студентів до свідомого і самостійного засвоєння знань з проєкцією на творче їх застосування, що є можливим за моделювання проблемних ситуацій у процесі навчальної діяльності.

Упровадження мовленнєвих ситуацій як навчальних завдань лінгвістичного характеру на основі роботи із підібраними текстами

допоможе дослідити зі студентами та сформувати необхідні практичні вміння щодо стилістично виправданого використання мовних засобів усіх рівнів (лексичного, морфологічного, синтаксичного) у зв'язному висловлюванні, тобто в реальних умовах його використання. Крім того, аналіз наукових текстів дасть змогу з'ясувати їхню структуру: композицію, види міжфразового зв'язку між компонентами [2].

Ефективною формою підготовки фахових навичок та умінь є професійно орієнтовані завдання за навчально-науковими текстами, які уможливають використання знань у змінених, самостійно відновлених або створених висловлюваннях (текстах). Виконання їх сприяє формуванню необхідних мовленнєвих умінь:

- переконструювання текстів з метою введення запропонованих фахової термінології, фразеології, поширення, відновлення їх;
- складання вторинних письмових наукових текстів: конспектів навчальної інформації, фахових наукових статей, анотацій інформаційних джерел, планів і тез;
- побудова власних текстів, створення усних або письмових висловлювань з різних науково-фахових аспектів до практичних занять, що систематизують й узагальнюють науково-навчальну інформацію в усній і писемній формах;
- робота з навчально-інформаційними, науково-інформаційними, довідковими, енциклопедичними джерелами для написання рефератів, доповідей, повідомлень.

Вивчення мови – це засіб виховання високої інтелектуальної культури студентів, цьому може сприяти науково-пізнавальний потенціал навчально-наукових текстів. Упровадження різних мовленнєво-комунікативних завдань, ситуацій під час опрацювання їх у курсі «Українська мова за професійним спрямуванням» дозволить викладачеві не лише слідкувати за ступенем засвоєння студентами програмового матеріалу, а й спостерігати й оцінювати формування якостей культури усного і писемного мовлення як передумови майбутньої успішної професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Златів Л. М. Наукові засади формування умінь і навичок текстосприймання та текстотворення у студентів-філологів // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог: «Острозька академія», 2013. – Вип. 40. – С. 198-201.
2. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови: навч. пос. / Г.С. Онуфрієнко. – К.: Центр літератури, 2006. — 312 с.

В статье рассмотрено процесс формирования языковой научной компетенции студентов педагогических заведений. Проанализовано механизмы организации самостоятельной работы с учебно-научными текстами во время разных типов занятий.

Ключевые слова: языковая научная компетенция, учебно-научные тексты, самостоятельная работа студентов.

The article explores the process of formation of the language scientific competence students at high pedagogues schools. There is analyzed the mechanisms organization individual work with educational-scientific texts at the other lessons.

Key words: of the language scientific competence, educational- scientific texts, individual work students.

УДК811.161

*Малишева О.
Бабій С.*

СУЧАСНІ МОВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СТРАТЕГІЇ ІНТЕСИФІКАЦІЇ КОМУНІКАТИВНОГО ПРОЦЕСУ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ

Аналізуються стратегії інтенсифікації процесу вивчення іноземних мов в закладах освіти, зокрема, завдяки впровадженню інформаційних технологій; автор розвиває думку про те, що комп'ютерно-інформаційні ресурси в умовах системної індивідуалізації навчання іноземній мові дозволяють якісно змінити навчальну індивідуальну діяльність студента та процес контролю його якості з боку викладача, що забезпечує ефективне і гнучке управління навчальним процесом

Ключові слова: Людина, освіта, культура, мова, інформаційні технології, комунікації, мовні стратегії.

Педагогічна наука і шкільна практика в останні роки зробили значний крок у розв'язанні питань забезпечення учнів і вчителів дидактичними різнорівневими завданнями, які дають можливість певною мірою здійснювати диференційований підхід на різних етапах навчання, тому що саме вони дозволяють урахувувати індивідуальні особливості учнів, рівень їхньої навченості; розвивати пізнавальну діяльність, активність і самостійність у навчанні; формувати найбільш раціональні прийоми розумових дій; узагальнювати й систематизувати знання; здійснювати самодіагностику складності навчального матеріалу.

Сутність індивідуалізованих дидактичних завдань, які використовуються з метою здійснення диференційованого підходу в навчанні, розкрита в працях А.Бударного, І.Бутузова, Л. Виготського, Д. Ельконіна, А.Зеньковича, В.Онищука, П.Підкасистого, І. Чередова, В. Чучукова. Учені визначають їх як завдання, що формуються з урахуванням реальних навчальних можливостей учнів. На думку авторів,